

zubů na fragmentech čelistí a také části skeletu. Nejčastěji se jedná o kosti končetin, které jsou dobře zachovány. Unikátním nálezem je část kostry zadní končetiny i s kopytky (phal. III.).

Osteologický materiál byl osteometricky zpracován. U zubů horní i dolní čelisti jsem měřila základní rozměry (délka, šířka, výška) a to tak, aby mohly být výsledky porovnány s údaji jiných autorů. Kostí končetin jsem měřila podle osteometrického měření DURSTA (1926), jehož metodu jsem si částečně upravila a používám ji při všech svých měřeních. Materiál jsem měřila elektronickým posuvným měřidlem s přesností 0,1 mm. Všechna měření jsem prováděla třikrát a vypočítala jsem možnou chybu a odchylku. Naměřené údaje jsem dále zpracovala statisticky (BMDP).

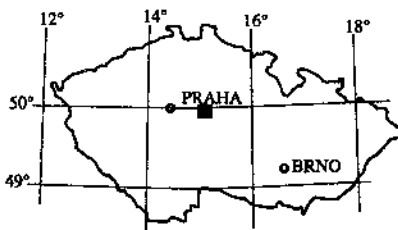
POZNÁMKY K TAXONOMII A VÝSKYTU ÚSTŘICE *GRYPHEOSTREA CANALICULATA* (J. SOWERBY, 1813) NA LOKALITĚ PLAŇANY U KOLÍNA (ČESKÁ KŘÍDOVÁ PÁNEV)

Note on taxonomy and occurrence of the oyster *Grypheaostrea canaliculata* (J. SOWERBY, 1813) at the locality Plaňany near Kolín (Bohemian Cretaceous Basin)

BOŘIVOJ ZÁRUBA

Národní muzeum v Praze, Paleontologické oddělení, Václavské nám. 68, 115 79 Praha

(13-14 Nymburk)



Key words: Upper Cretaceous, Taxonomy, Bivalvia, Ostreacea, Bohemian Cretaceous Basin, Plaňany

Abstract: During the recent studies of a new oyster collection gathered in 2000 from the Plaňany quarry near Kolín (Upper Cretaceous), several specimens resembling the species *Grypheaostrea canaliculata* (J. SOWERBY) have been identified. However, preliminary examinations of this material show that the specimens (left, originally attached valves) differ from this species in being considerably larger and possessing other distinctive morphological features, e. g., extraordinarily expressed lateral wing-like extensions. The results of detailed investigation of this interesting oyster will be summarized in a special paper.

Ústřice druhu *Grypheaostrea canaliculata* byla popsána J. SOWERBYM (1813) a zařazena do rodu *Chama*. V roce 1829 ji však J. DE C. SOWERBY přeřadil do rodu *Gryphaea*. Mezitím však byl tento druh popsán S. NILSSONEM (1827) pod jménem *Ostrea lateralis*. A. E. REUSS (1846) a později i A. FRIČ (např. 1911) druhově označení *lateralis* převzali

Naměřené údaje ze všech uvedených lokalit jsem srovnala jak mezi sebou, tak s údaji v dostupné literatuře. Nálezy z našich lokalit korespondují s nálezy na jiných evropských lokalitách.

Literatura

- ABUSCH-STIEWERT, S. (1983): Gebismorphologische Untersuchungen an curasiatischen *Anchitherien* (*Equidae*, *Mammalia*) unter besonderer Berücksichtigung der Fundstelle Sandelzhausen. – Cour. Forsch. – Inst. Senckenberg, 62. Frankfurt a. Main.
- SANCHEZ, I. – M. – SALESA, M. J. – MORALES, J. (1998): Systematic review of the genus *Anchitherium* in Spain. – *Estud. Geol.*, 54 (1-2), 39–63. Madrid.
- FEJFAR, O. – KVAČEK, Z. (1993): Excursion Nr. 3, Tertiary basins in Northwest Bohemia. – *Paläontologische Gesellschaft*, 63. Praha.

avšak překombinovali jej do rodu *Exogyra*. Neobyčejně velká tvarová odlišnost levých a pravých misek tohoto druhu způsobila, že mnozí autoři později přiřazovali ploché pravé misky ke druhu *Ostrea lateralis* (případně *Exogyra lateralis*) a hluboce klenuté levé misky ke druhu *Ostrea canaliculata* (případně *Exogyra canaliculata*). Současné zařazení nomenklatoricky platného druhu *canaliculata* do rodu *Grypheaostrea* se jeví jako správné, a to jak na základě velikosti a směru protažení schránky, tak i výrazného klenutí levé misky, zobákovitého zahnutí jejího vrcholu s mírným vyhnutím k zadnímu okraji a polohy svalového vtisku v horní části schránky (STENZEL 1971, ZÁRUBA 1996).

Podkladem právě probíhajícího studia ústřic jsou jak materiály starých muzejních kolekcí, tak i nové sběry, prováděné v současné době. V průběhu r. 2000 bylo studováno několik zajímavých souborů ústřic, nově získaných z řady lokalit příbřežního vývoje (např. Kutná Hora-Karlov, Markovice, lokality situované na výkopech plynovodu z okolí Korycan a Kojetic aj.). Zvláště cenné se však ukázaly být materiály ústřic z lomu Plaňany u Kolína, kde byla dočasně odkryta křídlová výplň rozsáhlé korytovité deprese skalního podloží a na jeho okolních elevačních částech i další velice zajímavé sedimentární sukcese. Z nich nejvýznamnější se nacházela ve svrchní partii východní stěny 1. etáže (v její severní části) kde byla vyvinuta poloha vápničitých pískovců s koprolyty a glaukonitem, jež obsahovala několik typů zajímavých mlžů, převážně však ústřic (blíže o litologii viz ŽIT, tento časopis). Jedná se o druhově nepřilíh

pestré společenstvo, avšak již při jeho předběžném posouzení lze konstatovat, že jeho součástí jsou i taxony doposud z naší křídly neuváděné, případně i taxony zcela nové.

Jedním z nich je i druh, který celkovým habitem své levé misky (ploché pravé misky nebyly zjištěny) upomíná na výše zmíněnou ústřici druhu *Gryphaeostrea canaliculata* (J. SOWERBY), avšak některými znaky se od ní výrazně odlišuje. V první řadě jsou to výrazně větší rozměry misek, jejichž délka může dosahovat i 50 mm. Celkový tvar misky je výrazně ovlivněn zvlněným postranním křídlem, které v její posterodorzální části vyběhá široce do strany. Jeho přítomností miska nabývá čtvercový obrys, někdy dokonce délka misky převažuje nad výškou. Zvlněné křídlo vytváří na vnějším povrchu misky výrazný sulcus. V jeho bezprostředním sousedství se zdvíhá protáhlý kýl, který probíhá středem misky od jejího vrcholu až ke spodnímu okraji. Směrem k zadnímu okraji misky je strmější, směrem k okraji přednímu se zdvíhá povlovně. Vnější skulpturu tvoří listovité okraje jednotlivých přírůstkových lamel a nevýrazné soustředné valy.

Podrobné výsledky studia těchto unikátních nálezů, jejich taxonomického zařazení a zvláště vztahů ke druhu *Gryphaeostrea canaliculata*, budou předmětem samostatné publikace.

Práce je realizována v rámci grantového projektu GAČR číslo 205/99/1315.

Literatura

- NILSSON, S. (1827): *Petrificata Suecana Formationis Cretaceae*. – 1–29. Lund.
 REUSS, A. E. (1846): *Versteinerungen der Böhmischen Kreideformation*. – 2, 42–43. Stuttgart.
 SOWERBY, J. (1813): *Mineral Conchology*. – 1, 68. London.
 SOWERBY, J. DE C. (1829): *Mineral Conchology*. – 6, 218. London.
 STENZEL, H. B. (1971): *Treatise on Invertebrate Paleontology*. – N, Mollusca 6, Bivalvia, 3, Oysters, Geol. Soc. Amer. Kansas.
 ZÁRUBA, B. (1996): *Ústřice – Katalog rodových a podrodových taxonů podřádu Ostreina (Bivalvia)*. – Vesmír, Národní muzeum v Praze. 1–63. Praha.

GEOLOGICKÝ VÝZKUM VÝKOPŮ PLYNOVODU, ČÁST II. – BRACHIOPODI OD NETŘEBY (ČESKÁ KŘÍDOVÁ PÁNEV)

Geological study of the gas-main excavations, part II. – Brachiopods from Netřeba (Bohemian Cretaceous Basin)

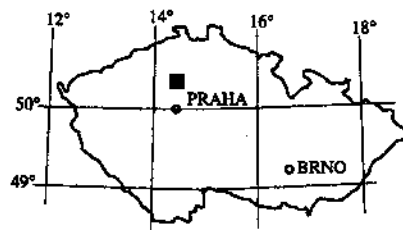
JÍŘÍ ŽIT¹ – OLGA NEKVASILOVÁ² – ČESTMÍR NEKOVAŘÍK³

¹ *Geologický ústav AV ČR, Rozvojová 135, 165 02 Praha 6*

² *Ružínovská 6/1160, 142 00 Praha 4*

³ *Český geologický ústav, Klárov 3/131, 118 21 Praha 1*

(12–22 Mělník)



Key words: *Brachiopoda, Cenomanian, Bohemian Cretaceous Basin*

Abstract: In the gas-main excavations south of Netřeba (about 7.5 km NE of Kralupy nad Vltavou), the Late Cretaceous (middle to late Cenomanian) strata were exposed in the spring of 2000. Numerous fossils were collected and washed out from reddish clayey limestone underlying greenish sandy claystone poor in fossils. In addition to gastropods and bivalves, brachiopods are extraordinarily rich in the taphocoenosis. A preliminary determination indicated the presence of *Phaseolina phaseolina* (VALENCIENNES in LAMARCK), *Cyclothyris* aff. *diformis* (VAL. in LAM.) and *Magas* sp. This article provides characteristics of the material together with a discussion of taphonomy and preservation.

ÚVOD

Na jaře roku 2000 byl severně od Prahy budován plynovod, jehož výkopy v úseku Netřeba–Brázdim poskytly mnoho nových geologických a paleontologických dat. Trasa plynovodu byla zhruba paralelní se dvěma staršími větvemi ze 70. let (viz HOUŠA – NEKVASILOVÁ – ŽIT 1977) a protínala geologicky a paleontologicky významnou oblast výskytu korycanských vápenců jižně od Korycan, oblast okolí Předboje, Kojetické elevace a okolí Nové Vsi a Polerad. Západní část studované oblasti tvořila na počátku svrchní křídly součást tzv. unhoštsko-turské elevace, jež sem vybíhala až z oblasti východního okolí Kladna (ŽIT et al. 1999). V úseku s výskytem brachiopodů běžela trasa plynovodu po severních svazích této někdejší elevace.

Výsledky geologického i paleontologického studia výkopů plynovodu jsou postupně předávány do tisku (ŽIT – NEKOVAŘÍK v tisku 1, 2). Do této série prací náleží i předložený předběžný článek, který vznikl jako součást prací na projektu GAČR č. 205/99/1315 a částečně i v rámci Vědeckého záměru GIÚ-CEZ-Z3013912.